

AGNIESZKA BRZOSKO-SERMAK

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej, Kraków, Polska / University of the National Education Commission, Krakow, Poland

Zarządzanie polskimi miastami – obecne wyzwania

Polish city management – current challenges

Streszczenie: Głównym celem artykułu jest przedstawienie obecnych uwarunkowań oraz efektów zarządzania polskimi miastami w najistotniejszych aspektach ich funkcjonowania w duchu doktryny neoliberalnej. Celem poznawczym jest prezentacja i określenie znaczenia głównych procesów, które stanowią wyzwania rozwojowe dla polskich miast, a także wyznaczają uwarunkowania ich dalszego rozwoju stymulowanego przez zarządzanie. W artykule zostały zaprezentowane hierarchiczny system dokumentów kształtujących politykę miejską w Polsce oraz instrumenty władz lokalnych służące zarządzaniu miastami. W części metodycznej wykorzystano analizy dedukcyjne, zgodnie z koncepcją podejścia systemowego. Jak pokazują wyniki badań, zarządzanie polskimi miastami musi stawić czoła m.in. degradacji tkanki miejskiej, chaotycznemu rozpraszaniu zabudowy, depopulacji, segregacji ekonomicznej i społecznej, brakowi świadomości kulturowej, poczuciu tożsamości i współodpowiedzialności mieszkańców, ubóstwu, stanowi środowiska i zatłoczeniu ulic. Działania władz lokalnych powinny być nakierowane na rozwiązywanie problemów wynikających z rozwoju miasta, jak również na stymulowanie ich przyszłego rozwoju.

Abstract: The article presents the current conditions and effects of managing Polish cities in the most critical aspects of their functioning. The study aims to present and determine the significance of the main processes that pose development challenges for Polish cities, being the factors of their further development stimulated by management. The article also presents a hierarchical system of documents shaping urban policy in Poland and instruments of local authorities for city management. In the methodic part, deductive analyses in accordance with the concept of the systemic approach were used. As the results of the analyses show, the management of Polish cities has to face the degradation of the urban fabric, chaotic dispersion of buildings, depopulation, economic and social segregation, a lack of cultural awareness, sense of identity and co-responsibility of residents, poverty, the state of the environment, street congestion and many other aspects. The activities of local authorities should be aimed at solving problems arising from the development of the city, as well as stimulating their future development.

Słowa kluczowe: doktryna neoliberalna; gentryfikacja; miasta Polski; rewitalizacja; zarządzanie miastem

Keywords: gentrification; neoliberal doctrine; Polish cities; revitalisation; urban management

Otrzymano: 3 grudnia 2023

Received: 3 December 2023

Zaakceptowano: 20 grudnia 2023

Accepted: 20 December 2023

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Brzosko-Sermak, A. (2023). Zarządzanie polskimi miastami – obecne wyzwania. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 37(4), 50–64. doi: <https://doi.org/10.24917/20801653.374.4>

WPROWADZENIE

W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach Europy, koncepcja neoliberalizmu w zarządzaniu miastami stała się popularna wśród ekonomistów, gdy narodowe strategie rozwoju po II wojnie światowej nie przyniosły oczekiwanych wyników (Zawajska, 2006: 9). Mimo ogromnych funduszy pomocowych Polska miała wysokie zadłużenie publiczne przy jednoczesnym niewielkim wroście gospodarczym. Przekształcenia społeczno-gospodarcze, jakie obserwujemy w naszym kraju od 1989 r., za sprawą gospodarki rynkowej, a zwłaszcza jej neoliberalnej formy, oddziaływały na procesy urbanizacji oraz przemiany struktury zarządzania miastami. Wyrazem tych przemian są istotne modyfikacje funkcji gospodarczych oraz struktury społecznej miast.

Na obecny sposób funkcjonowania miast Polski, ich struktury społeczne, funkcje, użytkowanie ziemi, układ urbanistyczny czy sposób zarządzania wpływa bardzo wiele czynników. Ich waga i natężenie zmieniają się w czasie, umożliwiając coraz to nowszym graczom wpływanie na kształt miasta. Jest to możliwe za sprawą doktryny neoliberalnej, która przez ekonomistów rozumiana jest jako liberalizm gospodarczy, dopuszczający m.in. silnie ograniczoną ingerencję państwa, zwiększoną konkurencję oraz specjalizację (Drelich-Skulska, Domiter, 2021). Z kolei w polityce doktryna ta odnosi się do przestrzegania praw jednostki, a zwłaszcza prawa własności (MacEwan, 1999).

Biorąc pod uwagę uwarunkowania historyczno-polityczne oraz społeczno-gospodarcze, samorządy lokalne miast Polski podejmują obecnie szereg inicjatyw mających na celu stworzenie podstaw do dalszego rozwoju, najczęściej przez tworzenie i realizację dokumentów o charakterze strategicznym. W działaniach tych chodzi o sprostanie licznym wyzwaniom rozwojowym, takim jak: negatywne procesy demograficzne (starzenie się społeczeństwa, depopulacja), poprawa jakości środowiska przyrodniczego, poprawa zdolności przyciągania wysoko wykwalifikowanych kadr, poprawa ładu przestrzennego, niekontrolowana suburbanizacja, słabe więzi społeczne, oczekiwania ludzi młodych, uciążliwość komunikacyjne, negatywne skutki globalizacji, nowe kultury i style życia, nowe źródła finansowania czy ograniczanie negatywnego wpływu ruchu turystycznego.

Istotną rolą samorządów lokalnych jest również stymulowanie rozwoju gospodarczego oraz wykorzystywanie profitów płynących z gospodarowania rynkiem nieruchomości. Miasta Polski w obecnych czasach stały się przede wszystkim obszarem zintensyfikowanej aktywności ekonomicznej. Według I. Sagan „nowe polityki miejskie, prezentowane w ostatnich dekadach pod hasłami miasta neoliberalnego, miasta postindustrialnego, miasta przedsiębiorczego czy też miasta kreatywnego (Baeten, 2012; Holgersen, 2015), na wzór prywatnych przedsiębiorstw mierzą wzrost i sukces miast w kategoriach monetarnych, nie jakościowych” (Sagan, 2016: 12).

PRZEDMIOT BADAŃ, CELE I METODYKA PRACY

Przedmiotem badań jest zarządzanie polskimi miastami w obecnych uwarunkowaniach natury społeczno-ekonomicznej, gdzie obserwuje się z jednej strony działania mające

na celu rozwiązywanie problemów, a z drugiej – próbę stymulowania i kierowania przysłym rozwojem. Działania te są prowadzone na podstawie ram prawnych opracowań strategicznych i planistycznych miast oraz szeregu dokumentów nadrzędnych, nakreślających kierunek polityki miejskiej.

Głównym celem artykułu jest przedstawienie obecnych uwarunkowań oraz efektów zarządzania polskimi miastami w najistotniejszych aspektach ich funkcjonowania w duchu doktryny neoliberalnej. W Polsce miasta zamieszkałe są przez ok. 60% ludności, a dodając do tego mieszkańców pozostałych terenów podlegających urbanizacji położonych w ich bliskim sąsiedztwie i pozostających z nimi w silnych związkach funkcjonalnych, można mówić o ok. 3/4 ludności kraju, którą bezpośrednio dotyczą zmiany zachodzące w miastach. Miasta są obszarami koncentracji nauki, usług publicznych i biznesu oraz kreowania rozwoju gospodarczego. Ponadto są węzłami licznych sieci, zjawisk kulturowych i nośników cywilizacji. Są to również miejsca koncentracji wielu problemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych (Karta Lipska, 2007). Właśnie z tego powodu wyważone i perspektywiczne zarządzanie miastami, prowadzone w sposób kompleksowy i zintegrowany, jest tak istotne.

Oprócz celu głównego artykułu koncentruje się na realizacji celu poznawczego. Jest nim prezentacja oraz określenie znaczenia głównych procesów, które są wyzwaniami rozwojowymi dla polskich miast, stanowiąc jednocześnie uwarunkowania ich dalszego rozwoju stymulowanego przez zarządzanie. Ta część pracy została przedstawiona w ujęciu historycznym. Istotne jest również przedstawienie konsekwencji wymienionych wyżej procesów oraz reakcji władz lokalnych na nie, czego wynikiem są obecne procesy modernizacji miast Polski zachodzące w nurcie neoliberalizmu. W artykule zaprezentowane zostały również hierarchiczny system dokumentów kształtujących politykę miejską w Polsce oraz instrumenty władz lokalnych służące zarządzaniu miastami.

Część metodyczna została zrealizowana z wykorzystaniem analiz dedukcyjnych, zgodnie z koncepcją podejścia systemowego. Kompleksowe i wieloaspektowe ujęcie problemów badawczych pozwoliło na wskazanie propozycji ich rozwiązań. Metoda ta, pomimo swoich specyficznych ograniczeń, została uznana za jako najbardziej odpowiednia do opisu i analizy zjawisk o takim zakresie i złożoności. W praktyce posłużono się także metodą krytycznej analizy dostępnej literatury (służącej przedstawieniu teoretycznych podstaw tej materii) oraz metodą analizy porównawczej (wykorzystywanej podczas porównywania działań władz lokalnych, zapisanych w dokumentach strategii rozwoju na różnych szczeblach administracyjnych). W trakcie doboru literatury w części metodycznej kierowano się chęcią zrozumienia pełnego kontekstu zarządzania miastami, dlatego sięgnięto po publikacje opisujące zarówno historyczne, jak i współczesne uwarunkowania, podstawy prawne oraz zhierarchizowane dokumenty szczebla państwowego i regionalnego. Ważna była również zasada identyfikowania przyczyn problemów w zarządzaniu miastami, a nie tylko ich obecnie widocznych rezultatów. Pomocne w tym zakresie było prześledzenie opracowań prezentujących trendy rozwojowe miast Polski. Systemowe podejście pozwala lepiej przygotować się do nadchodzących zmian dotyczących miast, a także zmian zachodzących w obrębie ich otoczenia. Dzięki takiej analizie wpływu samorządy mogą podejmować bardziej świadome decyzje.

Tematyka zarządzania miastami jest poruszana w wielu publikacjach odnoszących się do zarządzania publicznego. Może być analizowana m.in. jako dziedzina nauk o zarządzaniu (Kożuch, 2004), jako organizacja terytorialna (Stoner, Freeman, Gilbert, 2001),

jako zarządzanie terytorialne (Noworól, 2011) lub jako specyfika i narzędzia zarządzania miastem (Noworól, 2011).

Najistotniejsze z punktu widzenia niniejszej pracy jest przekonanie, iż zarządzanie miastem to zarządzanie jednym z podsystemów systemu terytorialnego, obejmujące za-wiadywanie – sterowanie (kierowanie) – podsystemami organizacji terytorialnej, w tym jej elementami strukturalnymi, dla osiągnięcia określonych przez zarządzającego celów. Wspólnota terytorialna jest, za sprawą władz politycznych oraz administracji publicznej, podmiotem zarządzającym organizacją terytorialną. Na specyfikę zarządzania miastem należy spojrzeć przede wszystkim w kontekście złożoności, która wynika z natury miasta jako systemu terytorialnego. Samo zarządzanie miastem obejmuje zaś szereg form interwencji publicznej (Noworól, 2011, 33–34).

W niniejszej pracy rozważania na temat zarządzania miastami zostały osadzone w nurcie neoliberalizmu. Jest on rozumiany zgodnie z założeniami nurtu myśli nauk ekonomicznych – jako oparty na dwóch głównych tezach ekonomii wolnorynkowej, tj. podaży, gdzie istnieje prymat produkcji jako podstawowego celu systemu ekonomicznego, dzięki czemu zapewniony jest coraz wyższy poziom zaspokajania potrzeb, a także rynku – stanowiącego najefektywniejszy mechanizm optymalnej alokacji zasobów (Zawojska, 2006: 7). Neoliberalizm jako idea jest związany przede wszystkim z chicagowską szkołą ekonomii (Chicago School of Economics), której główni reprezentanci to: Milton Friedman, George Stigler, Ronald Coase i Gary Becker (Nik-Khah, Van Horn, 2016). Tak rozumiany neoliberalizm kładzie nacisk na efektywność konkurencji rynkowej, rolę jednostek w kształtowaniu wyników gospodarczych oraz wypaczenia na rynkach spowodowane interwencją rządową i regulacjami. „Dwie inne szkoły, szkoła austriacka i szkoła z Wirginii (nazywana szkołą wyboru publicznego), dzielą ze szkołą chicagowską obronę ludzkiej wolności, a szczególnie wolności gospodarczej. Zyskały one miano ekonomii wolnorynkowej” (Zawojska, 2006: 8). Ważnym elementem tej teorii jest też duże znaczenie przypisywane wysokiej produktywności wynikającej z wysokiej jakości kapitału ludzkiego oraz wprowadzeniu działalności badawczo-rozwojowej w celu przyspieszenia postępu technologicznego (Romer, 1990; Grossman, Helpman, 1991; Siwiński, 2005; Mucha-Leszko, Kacol, 2021). O zarządzaniu miastami polskimi w duchu doktryny neoliberalnej możemy mówić od lat 90. XX w., kiedy to działania władz lokalnych zaczęły skupiać się w dużej mierze na aspektach wzrostu gospodarczego.

UWARUNKOWANIA ROZWOJU POLSKICH MIAST

Jednym ze wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego Polski był dynamiczny rozwój miast, uważany za miarę pozycji kraju na arenie europejskiej. Nie bez znaczenia był również wpływ innowacji napływających z Zachodu oraz wzorów kulturowych, gospodarczych i technicznych. Pomimo że docierały one w różnym czasie i często w zmodyfikowanej formie, miały swój udział w kształtowaniu życia społecznego, funkcji gospodarczych czy modyfikowaniu sposobu zarządzania miastami.

Początki rozwoju przemysłu na ziemiach polskich przyniosły nową wizję życia miejskiego. Odzyskanie niepodległości zmieniło uwarunkowania polityczne i gospodarcze, co wpłynęło na urbanizację, niemniej w 1921 r. tylko 24,6% ludności Polski mieszkało w miastach, a do 1939 r. udział ten wzrósł zaledwie do 30% (Węclawowicz, 1988).

Po II wojnie światowej konieczność odbudowy kraju, nowy kształt terytorialny i administracyjny oraz intensywne industrializacja doprowadziły do radykalnej zmiany

w kształtowaniu i zarządzaniu miastami. Odbudowa i rozbudowa ośrodków miejskich wraz z uprzemysłowieniem stały się symbolem awansu społecznego, postępu i polepszenia warunków życia. W rezultacie w 1966 r. liczba ludności zamieszkałej w miastach była większa niż liczba ludności zamieszkałej na wsi. Oddziaływanie procesów uprzemysłowienia w warunkach gospodarki centralnie sterowanej całkowicie przekształciło strukturę społeczną, gospodarczą, funkcjonalną, a nawet fizjonomiczną miast. Doprowadziło to do ukształtowania nowego typu miasta – tzw. miasta socjalistycznego, opisywanego zarówno przez geografów, jak i przez socjologów (np. Węćławowicz, 1988, 2000; Zborowski, 2005).

Jednym z podstawowych narzędzi politycznych wykorzystywanych w zarządzaniu miastami w celu kształtowania składu społecznego ówczesnych miast stała się polityka mieszkaniowa, oparta na przydzielaniu zasobów mieszkaniowych przez władze miasta i znacznym ograniczeniu prawa własności. O napływie nowych mieszkańców do miasta decydowały preferencje polityczne i ideologiczne, a także aktualne potrzeby ekonomiczne określane arbitralnie przez władze miasta. Mieszkańcy w znacznej części byli osiedlani w miastach niezależnie od swoich preferencji lokalizacyjnych. To władze miasta decydowały o powstawaniu skupisk ludności o bardzo zróżnicowanej i często przypadkowej strukturze społecznej. Charakterystyczne było nieracjonalne ekonomicznie zagospodarowanie przestrzenne miast, pozostawiające ekstensywnie wykorzystywane przestrzenie. Wynikało to z podporządkowania administrowania i zarządzania miastami priorytetom ideologicznym, co skutkowało przede wszystkim ignorowaniem wartości ziemi (Węćławowicz, 2016).

Początki transformacji oraz gospodarka rynkowa (lata 90. XX w.) diametralnie zmieniły model prowadzenia polityki miejskiej. Wpływ na to miały głębokie przemiany obrazu geopolitycznego świata i będący ich konsekwencją neoliberalny zwrot w gospodarce globalnej połączony z silną krytyką polityki państwa opiekuńczego (Sagan, 2016). Doszło do przekształcenia miasta socjalistycznego w miasto postsocjalistyczne, które wciąż miało wiele cech charakterystycznych dla poprzedniego systemu, ale jednocześnie podlegało coraz silniejszym oddziaływaniom nowych koncepcji neoliberalnych. W modernizacji miast Polski szczególną rolę odgrywał proces powrotu znaczenia renty gruntowej i innych mechanizmów rynkowych połączony ze zmianami w strukturze własności ziemi. Obecnie samorządy lokalne nie mogą już ograniczać swoich działań jedynie do interwencji w sytuacji wzrostu bezrobocia czy kryzysu gospodarczego, gdyż jest to niewystarczające, by zaspokoić potrzeby mieszkańców. Władze lokalne uzyskały kontrolę nad miastami, a demokratyzacja życia politycznego i społecznego stopniowo doprowadziła do zmiany kryteriów alokacji przestrzennej działalności zarówno gospodarczej, jak i mieszkaniowej z dominujących poprzednio kryteriów politycznych na kryteria ekonomiczne (Węćławowicz, 2001, 2007). W doktrynie neoliberalnej uznaje się, że wzrost ekonomiczny jest ściśle powiązany z poprawą warunków życia najuboższych grup społecznych miasta. Kluczowym elementem organizującym i nadającym przestrzeni miast Polski charakter neoliberalny jest wymiar zarządzania miastem. Szczególnie zwraca się uwagę na wymiar gospodarczy, a zwłaszcza marketingowy, promocyjny i przyciągający inwestorów zewnętrznych. Z tego względu działania władz miejskich dążą do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej, turystycznej oraz poprawienia warunków życia. Takie podejście wymusza na lokalnych władzach aktywne działania w tym zakresie, a sam rozwój gospodarczy, jak również czerpanie profitów z rynku nieruchomości miejskich stały się najważniejszymi celami kształtowania polityki miejskiej zapisanymi

w strategiach rozwoju. Miasto przestaje być przedstawiane jako struktura funkcjonalno-przestrzenna oparta na konsumpcji, a zaczyna być postrzegane jako obszar zintensyfikowanej aktywności ekonomicznej lub jako tzw. machina wzrostu (Logan, Moloch, 1987) neoliberalnego stylu zarządzania miastami. Coraz częściej władze miast Polski wpisują do strategii rozwoju założenia koncepcji miasta kreatywnego, zyskującej często miano teorii. Teorie dotyczące miast kreatywnych zostały wykształcone w dobie dyktatu doktryny neoliberalnej, w czasie gdy dominacja modelu przedsiębiorczego, konkurującego z innymi miastami o wszelkie zasoby (kapitałowe, ludzkie, inwestycyjne itp.), była bezdyskusyjna. Miasta kreatywne to miasta uważane za ośrodki sukcesu ekonomicznego, przyciągające przedstawicieli klasy kreatywnej (Florida, 2002; Howkins, 2001; Landry, 2008). Z jednej strony teoria ta ma na uwadze poprawę aspektów społecznych i przestrzennych miasta, a z drugiej – przemilcza ona kwestie ekskluzywności i ukierunkowania działań na wąsko zdefiniowane grupy społeczne. W rezultacie pogłębiają się procesy segregacji społeczno-przestrzennej oraz gentryfikacji (Szmytkowska, Nowicka, 2015).

W następstwie wyżej opisanych procesów polityka miejska stała się niejako odpowiedzialna za całą sferę ekonomiczną miasta. Zaczęto dążyć do budowania koalicji miejskich, reżimów miejskich i publiczno-prywatnego partnerstwa (Cox, 1997; Stone, 1989, 1993; Stoker, 1995; Sagan, 2000). Jak zwrócił uwagę D. Harvey (1989), w wyniku rosnącej konkurencji między miastami model administracyjnej polityki miejskiej przekształcił się w model miejskiej przedsiębiorczości. Główną rolę odgrywają tu: kultura, kapitał społeczny, innowacyjne środowisko, powiązania sieciowe, strategiczne alianse, partnerstwo publiczno-prywatne itp. (por. Jessop, 1997).

ZARZĄDZANIE POLSKIMI MIASTAMI – OBECNE WYZWANIA

Zarządzanie polskimi miastami odbywa się w zhierarchizowany sposób na podstawie trzech głównych dokumentów: Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR), Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego (KSRR) oraz Krajowej Polityki Miejskiej (KPM). Dokumenty te wyznaczają główne kierunki działań, definiują najważniejsze wyzwania stojące przed miastami, a także na różnych poziomach szczegółowości przedstawiają wizję rozwoju miast. Wyznaczają one główne kierunki działań, definiują najważniejsze wyzwania stojące przed miastami, a także na różnych poziomach szczegółowości przedstawiają wizję rozwoju miast, stanowiąc wytyczne do tworzenia dokumentów strategicznych na poziomie lokalnym.

Wśród instrumentów zarządzania miastami samorząd lokalny ma do dyspozycji instrumenty planowania rozwoju (strategiczne i planistyczne), instrumenty dotyczące organizowania funkcjonowania i rozwoju, instrumenty bieżącego zawiadywania/wdrażania oraz instrumenty monitoringu i kontroli zastosowanych metod oraz technik wdrażania celów, zasad i ustaleń (Noworól, 2011: 36). Rodzaje tych instrumentów odpowiadają etapom procesu zarządzania (Noworól, 2011). Tego typu narzędzia są ściśle warunkowane istniejącym systemem prawnym, co w przypadku miast odnosi się do dwóch głównych aktów: Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688) oraz Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2022 r. poz. 1526, z 2023 r. poz. 572). Należy również pamiętać, że zarządzanie polskimi miastami odbywa się na bazie dokumentów zarządzania strategicznego – Ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2023 r. poz. 1259, 1273) – oraz dokumentów planowania przestrzennego – Ustawy z dnia 27 marca 2003 r.

o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2023 r. poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029). W tym miejscu należy również wspomnieć o podstawie prawnej działań o charakterze rewitalizacyjnym – Ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28, 1688).

Polityka miejska stała się kluczowym elementem neoliberalnego zwrotu w gospodarce globalnej, a miasta przejęły funkcję nośników tych zmian. Ich sytuacja ekonomiczna nie jest rezultatem działań zewnętrznych, ale efektem własnego stylu zarządzania skierowanego do sektorów usług finansowych i nieprodukcyjnych usług wysokich technologii (Sagan, 2016: 12). W tym kontekście cele polityki miejskiej zapisane w strategiach miast obejmują zrównoważony rozwój w wymiarze zarówno przestrzennym, jak i społeczno-gospodarczym. Oznacza to równoważenie takich sfer działalności miasta jak: struktura przestrzenna, rewitalizacja obszarów zdegradowanych, reurbanizacja wielkich osiedli mieszkaniowych, ochrona dziedzictwa kulturowego i systemów przyrodniczych, zrównoważony rozwój i funkcjonowanie transportu (Noworól, 2011: 29; Noworól, 2012). Z punktu widzenia doktryny neoliberalnej kluczowe miejsce zajmuje tu polityka mieszkaniowa oraz procesy: rewitalizacja, gentryfikacja oraz rozwijana od dłuższego czasu koncepcję reżimów miejskich (Sagan, 2017).

Zarządzanie polskimi miastami powinno również uwzględniać wyzwania i cele sformułowane na poziomie międzynarodowym, w tym europejskim, odzwierciedlone w wielu dokumentach, m.in. Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju, Nowa Agenda Miejska ONZ, Agenda Miejska dla UE, Agenda Terytorialna – 2030 Przyszłość dla wszystkich obszarów, Nowa Karta Lipska – Transformacyjna siła miast na rzecz wspólnego dobra.

Ten ostatni dokument to zbiór strategicznych zasad i kierunków dobrego zarządzania miastami, który określa politykę miejską w Europie po 2020 r. Postulaty z pierwszej wersji dokumentu są nadal aktualne, z kolei Nowa Karta Lipska mocno podkreśla potrzebę transformacji w kierunku miast sprawiedliwych, zielonych i produktywnych (www.gov.pl).

Na poziomie ogólnopolskim najważniejszymi dokumentami wpływającymi na opracowania szczebla lokalnego są: Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR), Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR) oraz Krajowa Polityka Miejska 2030 (KPM).

SOR została przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017. Jest narzędziem do zarządzania głównymi procesami rozwojowymi w Polsce, określającym nowy model rozwoju. Łączy wymiar strategiczny i operacyjny. Określa niezbędne działania i instrumenty wdrażania. Główne cele strategii to: zrównoważony wzrost gospodarczy (w coraz większym stopniu napędzany przez wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną), społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony rozwój, skuteczne państwo i instytucje gospodarcze przyczyniające się do wzrostu, a także włączenie społeczne i gospodarcze (www.gov.pl).

KSRR 2030 to podstawowy dokument strategiczny polityki regionalnej państwa w perspektywie do 2030 r. Został uchwalony przez Radę Ministrów 17 września 2019 r. Rozwija postanowienia Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), określone w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. W KSRR wskazuje się Obszary Strategicznej Interwencji istotne z punktu widzenia realizacji polityki regionalnej, które zostaną uwzględnione w krajowych i regionalnych strategiach rozwoju (m.in. przez wskazanie dedykowanych im działań). Są to dwa typy obszarów – miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary zagrożone trwałą marginalizacją (www.gov.pl).

Narzędziem przeznaczonym do realizacji celów strategicznych w odniesieniu do miast jest Krajowa Polityka Miejska 2030. Jej głównym celem jest integrowanie i koordynowanie polityk, które odnoszą się do miast i obszarów miejskich. Chodzi o wspieranie zrównoważonego rozwoju, poprawę formy zarządzania oraz tworzenie dogodnych warunków życia mieszkańców. Dokument skierowany jest do instytucji rządowych, które są odpowiedzialne za programowanie kierunków rozwoju na poziomie krajowym, a tym samym budują warunki do sprawczego działania na poziomie lokalnym. Wśród wyzwań Krajowej Polityki Miejskiej 2030 znalazły się m.in.: problemy suburbanizacji i ładu przestrzennego, współpraca w miejskich obszarach funkcjonalnych oraz wzmocnienie zdolności rozwojowych miast, jakość środowiska przyrodniczego i działania adaptacyjne wobec zmian klimatu, mobilność i bezpieczeństwo ruchu drogowego, promocja działań społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb mieszkaniowych.

Kierując się wytycznymi z powyżej opisanych dokumentów oraz bazując na dogłębnej diagnozie stanu funkcjonowania miast, władze lokalne przygotowują strategie rozwoju gminy. Dokument ten nie jest obligatoryjny, choć w znacznym stopniu ułatwia różnego rodzaju działania o charakterze długodystansowym, zwłaszcza mające na celu przełamanie negatywnych trendów gospodarczo-demograficznych.

Rozwojowi miast w Polsce towarzyszyły głębokie przemiany różnicowań społecznych, czego efektem stała się polaryzacja i segregacja społeczeństwa miejskiego. Przekształcenia własnościowe, przede wszystkim prywatyzacja oraz odejście od subsydiowania gospodarki mieszkaniowej, spowodowały silną segregację mieszkaniową w przestrzeni miasta według kryterium majątkowego ludności. Coraz częściej zauważane jest też zagrożenie ubóstwem mieszkańców miast Polski. Początkowo było ono wzmacniane przez neoliberalne założenia polityki gospodarczej w postaci wycofywania się z koncepcji państwa opiekuńczego lub jej ograniczenia. Obecnie polaryzacja społeczno-przestrzenna w strukturze miasta następuje równocześnie z natężeniem procesów rozwojowych i modernizacyjnych oraz ewolucją polityki zarówno społecznej, jak i gospodarczej, łagodzącej twarde reguły gospodarki neoliberalnej. Współczesne modele zarządzania miast, dając możliwość szerszej swobody zmiany miejsca zamieszkania, przyczyniają się do zwiększenia skali różnicowań społeczno-przestrzennych.

W polskich miastach zauważa się wiele pozytywnych efektów wynikających z otwarcia się kraju na procesy globalizacji, modernizacji związanej z transformacją ustrojową oraz modernizacji generowanej członkostwem w UE (od 2004 r.). Należy jednak zauważyć, że wyzwaniem dla zarządzania miastami było wycofanie opiekuńczej roli państwa, przewyciężenie zacofania infrastruktury technicznej, komunikacyjnej i braków w zakresie mieszkalnictwa, jak również dostosowanie się do gospodarki rynkowej oraz wpływu procesów globalizacji. To wszystko w latach 90. XX w. w dużej mierze nasiliło proces narastania różnicowań (Węclawowicz, 2000). Siła ekonomiczna stała się podstawowym kryterium w rywalizacji o nowe, lepsze zasoby mieszkaniowe i korzystną lokalizację. W efekcie dochodzi do pogłębiania segregacji społecznej oraz upadku i marginalizacji obszarów starej zabudowy, na co miasta nie mają wypracowanej sprawnej polityki. Coraz bardziej typowy rozkład struktur ludności w obrębie miasta można opisać następująco: ludność bogata zaczyna koncentrować się w przestrzennie odizolowanych enklawach wysokiego standardu mieszkaniowego, a ludność biedna – na obszarach starego, zdekapitalizowanego budownictwa.

Reprezentacyjne śródmieścia czy „stare miasta” w warunkach neoliberalnej polityki miejskiej szczególnie intensywnie podlegają przemianom. Te położone w miastach słabo

radzących sobie w dobie gospodarki rynkowej doświadczają sukcesji ludności ubogiej lub marginesu społecznego (Karwińska, Brzoso-Sermak, 2014). Tkanka miejska w centrach takich miast składa się ze starych niszczących budynków. Jednocześnie stosunkowo nowe (powojenne) osiedla mieszkaniowe podlegają dekapitalizacji i marginalizacji społecznej – dotyczy to zwłaszcza zasobów komunalnych, ale częściowo również zasobów spółdzielczych. Natomiast w miastach, które osiągnęły sukces gospodarczy, władze inicjują stopniową rewitalizację, proces gentryfikacji (zdobywania stopniowej przewagi przez wyższe grupy społeczno-zawodowe) i obejmują te obszary różnymi formami ochrony. W ten sposób powstaje często mozaikowy układ przestrzenny, czyli zamieszkiwanie tej samej przestrzeni po sąsiedzku przez ludność ubogą i bogatą. Ta sama mozaikowość dotyczy stanu technicznego budynków centrum miast.

Warto wspomnieć jeszcze jeden element zmian, jakich doświadczają miasta Polski. Była to fizyczna degradacja tkanki miejskiej, będąca efektem wzrostu zróżnicowań społeczno-przestrzennych współwystępujących z transformacją społeczno-polityczną lat 90. XX w. Próbuąc poradzić sobie z tymi problemami, władze miast zainicjowały procesy rewitalizacji i gentryfikacji (Brzoso-Sermak, 2006). Ustawa z dnia 9 października 2015 r. dotycząca rewitalizacji opisuje „proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji” (Dz.U. 2015, poz. 1777). Pierwotny cel rewitalizacji wiązał się z celami społecznymi – chodziło o poprawę warunków mieszkaniowych w najbardziej zaniedbanych i zdegradowanych obszarach miast. Neoliberalny kierunek polityki miejskiej zmienił również podejście do rewitalizacji, nastawiając ją na cele rynkowe osiągnane przez wzrost wartości nieruchomości (Couch i in., 2013). Wskutek tego doszło do wycofania się władz miejskich z działań rewitalizacyjnych ukierunkowanych na budowę niedrogich mieszkań, co pierwotnie było głównym celem koncepcji odnowy miejskiej. Środki przeznaczano m.in. na infrastrukturę transportową, centra prestiżu, centra handlowe, luksusowe apartamentowce, prywatne kliniki i uniwersyteckie kampusy (Teaford, 2000). Renta gruntowa, a co za tym idzie – także stopa zysku inwestycyjnego uległy wzrostowi na rewitalizowanych terenach. Społeczne konsekwencje takich działań doprowadziły do wzrostu czynszu oraz relokacji nisko uposażonych grup społecznych, często zmuszonych do obowiązkowego wykupu zajmowanych uprzednio, a obecnie odnowionych nieruchomości (Guzik, Micek, 2009). Ci, którzy nie byli w stanie sprostać nowym wymagom finansowym, byli przesiedlani do socjalnych zasobów mieszkaniowych o mało atrakcyjnych lokalizacjach. Uruchamiało to procesy gentryfikacji w rewitalizowanych obszarach, często śródmiejskich.

Polityka rewitalizacyjna w Polsce, tak jak w pozostałych krajach postsocjalistycznych, ma krótką historię. Po 1989 r. kwestie modernizacji i odnowy zdegradowanych obszarów miast leżały w gestii samorządów lokalnych, które ze względu na kłopoty finansowe nie podejmowały żadnych działań. Po wejściu Polski do UE w 2004 r. i uzyskaniu dostępu do pomocowych funduszy strukturalnych tzw. lokalne programy rewitalizacji stały się jednymi z priorytetowych zadań polityki miejskiej. Niestety, mają one silne zorientowanie na cele inwestycyjne i jednocześnie ignorują potrzeby społeczne (Sagan, Grabkowska, 2013). Prowadzenie rewitalizacji w wyżej opisany sposób prowadzi do zmian społeczno-przestrzennych w strukturze miasta, określanych mianem gentryfikacji. Zmianie ulegają charakter społeczny, krajobraz i funkcje poszczególnych części miasta, w tym centralnych.

Proces, który jest najbardziej zauważalny, to napływ bogatej ludności na obszary mieszkaniowe zmarginalizowanych jednostek sąsiedzkich. Poprzedzone jest to kompleksową lub stopniową przebudową i unowocześnieniem danego obszaru wraz z dostosowaniem infrastruktury technicznej, mieszkaniowej i usługowej do wymagań nowych mieszkańców. Po takich modernizacjach dotychczasowi mieszkańcy nie mogą sobie pozwolić ani na czynsz, ani na wykup zajmowanych mieszkań. Dochodzi więc do zmiany struktury społecznej. Z ekonomicznego punktu widzenia gentryfikacja jest procesem wywołanym przez wzrastającą różnicę renty gruntowej pomiędzy potencjalną wartością danej działki ziemi w mieście (po renowacji budynku) a jej aktualną wartością.

Proces przebudowy – gentryfikacji – stał się częścią szerszego procesu rewitalizacji miast. Jest on planowany jako proces kompleksowy, wielowymiarowy, obejmujący nie tylko mieszkalnictwo, lecz także sfery funkcjonalno-gospodarcze i krajobrazowo-morfologiczne, jak również tworzenie sieci usług handlowych, kulturalnych, wypoczynkowych i rekreacyjnych (Jakóbczyk-Gryszkiewicz, 2015; Górczyńska, 2015). Zazwyczaj nie zakłada on w sposób otwarty zmiany struktur społeczno-przestrzennych (Górczyńska, 2012).

Kolejnym istotnym aspektem zarządzania miastami Polski jest turystyka. Wiele ośrodków ma historię i zabytki sięgające czasów średniowiecznych, z dobrze rozwiniętą infrastrukturą turystyczną i bazą noclegową. Władze lokalne, zauważając potencjał i możliwości zysku ekonomicznego, opierają na tej sferze działalności przyszłe plany rozwojowe miast. Niestety, turystyka, przede wszystkim masowa, skupiona na niewielkiej powierzchni, która jest w stanie w silnym stopniu przekształcać fragmenty miasta, wpływa na strukturę społeczno-ekonomiczną mieszkańców. Możemy mieć wtedy do czynienia z gentryfikacją turystyczną (Gotham, 2005). Centra miast, zwłaszcza tych atrakcyjnych turystycznie, ulegają przekształceniom, ponieważ turystyka często zajmuje ważniejsze miejsce w miejskiej strategii rozwoju gospodarczego niż zaspokojenie podstawowych potrzeb mieszkańców. W Polsce mamy obecnie do czynienia z procesami gentryfikacji turystycznej, które rozprzestrzeniły się od miast amerykańskich i europejskich po miasta krajów rozwijających się (Herrera i in., 2007; Gant, 2016; Gravari-Barbas, Guinand, 2017).

Gentryfikacja turystyczna to element odnowy miast, zgodnie z którym wzrost wartości ekonomicznej oraz symbolicznej poszczególnych obszarów miejskich jest bardzo istotny (Kowalczyk-Anioł, 2018). Jedną z pierwszych prac dotyczących gentryfikacji turystycznej wskazała związkę między kolejną falą gentryfikacji a publicznymi strategiami rozwoju turystyki oraz ściśle związanym z nimi wyparciem lokalnej społeczności (Herrera i in., 2007). Jak stwierdził A.C. Gant (2016), napędzane turystyką procesy wypierania pierwotnych mieszkańców, dzięki rosnącej popularności najmu krótkoterminowego za sprawą takich portali jak Airbnb, są współcześnie zasadniczym obliczem gentryfikacji w wielu miastach świata (Gravari-Barbas, Guinand, 2017). Gentryfikacja turystyczna obejmuje gentryfikację mieszkaniową i handlową (Gotham, 2005; Grzeszczak, 2010). Pierwsza z nich podnosi wartość nieruchomości i wynajmu lokali mieszkalnych, ale też wzrost i przestrzenną ekspansję zakwaterowania turystycznego (hoteli, hosteli, obiektów b&b), domów i ofert *sharing economy* (Pawlusiński, 2017). Druga z kolei rozwija się z kolei na podstawie coraz bardziej masowej turystyki, zmieniając charakter usług w centrum miast. Niezależne sklepy i usługi podstawowe są zastępowane franczyzowymi sieciowymi punktami (bary, fast foody, kawiarnie) i obiektami luksusowej konsumpcji globalnych marek (np. modowych), co wpływa na wzrost cen wynajmu lokali użytkowych i konsumpcji (Novy, Colomb, 2016). Tym samym dochodzi do odnowy historycznej

tkanki miejskiej. Ponadto miasto prowadzi restrykcyjną politykę ochrony dziedzictwa historycznego (zwłaszcza obiektów z listy UNESCO), co pośrednio sprzyja wypieraniu mieszkańców (m.in. Gravari-Barbas, Guinand, 2017; Opillard, 2016).

Biorąc pod uwagę doktrynę neoliberalną, można mówić o gentryfikacji turystycznej inspirowanej przez siły rynku lub przez władzę publiczną. Pobudzanie turystyki w konkretnych obszarach miasta jest ukierunkowanym mechanizmem przekształcania przestrzeni społecznej, związanym z neoliberalną gospodarką miejską, czego wyrazem są odpowiednie zapisy w strategiach rozwoju miast (Kowalczyk-Anioł, 2018; Kaczmarek, 2012, 2015; Sagan, 2017). Społecznie negatywne rezultaty takich działań traktowane są wówczas jako niezaplanowany efekt, przynajmniej w wymiarze deklaratywnym i na poziomie formułowanych celów działań.

ZAKOŃCZENIE

Dysproporcje społeczne wewnątrz miast Polski są często większe niż dysproporcje między poszczególnymi regionami. Problemy te dotyczą także degradacji tkanki miejskiej, chaotycznego rozpraszania zabudowy, segregacji ekonomicznej i społecznej, braku świadomości kulturowej, poczucia tożsamości i współodpowiedzialności mieszkańców, ubóstwa, stanu środowiska, zatłoczenia ulic, a także wielu innych aspektów. W celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich i podniesienia w nich jakości życia samorządy lokalne opracowują i wdrażają strategie rozwoju miast. Taki model zarządzania ma na celu jak najlepsze wykorzystanie potencjałów rozwojowych z jednoczesnym rozwiązywaniem problemów w sposób kompleksowy i zintegrowany. Dokumenty te są oparte na wytycznych dotyczących zarządzania i polityki miejskiej, pochodzących z dokumentów europejskich oraz ogólnopolskich, a ich zapisy są regulowane przez odpowiednie ustawy.

Kluczowym elementem organizującym i nadającym przestrzeni miast Polski charakter neoliberalny jest wymiar zarządzania miastem. Jest to z jednej strony zespół działań mających na celu rozwiązywanie problemów wynikających z rozwoju miasta. Z drugiej strony są to inicjatywy, działania i przedsięwzięcia mające ów rozwój stymulować i nim kierować (Sagan, 2017). W modernizacji miast szczególną rolę odgrywa proces powrotu znaczenia renty gruntowej i innych mechanizmów rynkowych wraz ze zmianami w strukturze własności ziemi w miastach. Bardzo istotny jest również wymiar gospodarczy, a zwłaszcza marketingowy, promocyjny, przyciągający inwestorów zewnętrznych. Działania władz miejskich dążą do podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej, a także poprawienia warunków życia. W efekcie uruchamiane są unijne oraz lokalne środki finansowe na lokalne programy rewitalizacji, które pierwotnie miały na celu poprawę warunków mieszkaniowych w najbardziej zaniedbanych i zdegradowanych obszarach miast. Obecnie jednak neoliberalny kierunek polityki miejskiej ukierunkowuje ją na cele rynkowe, osiągnięte przez wzrost wartości nieruchomości. W rezultacie tak prowadzona rewitalizacja przemilcza kwestie ekskluzywności i ukierunkowania działań na wąsko zdefiniowane grupy społeczne, prowadząc do gentryfikacji. Stopniowo zmienia ulegają: charakter społeczny, krajobraz i funkcje poszczególnych części miasta. Centra miast, zwłaszcza tych atrakcyjnych turystycznie, podlegają przekształceniom w związku z procesami związanymi z bardzo silną presją turystyczną. Gentryfikacja turystyczna obejmuje zarówno gentryfikację mieszkaniową, dzięki której podnoszona jest wartość nieruchomości i wynajmu lokali na cele turystyczne, jak i gentryfikację handlową,

wpływającą na charakter usług w centrum miast. Procesy te powodują wzrost czynszów oraz cen mieszkań, a w konsekwencji – przenoszenie się mniej zamożnej ludności i słabiej prosperujących usług z obszarów centralnych miasta, co prowadzi do dużych różnicowań społecznych i nasilających się procesów segregacji.

Analizując sposób zarządzania miastami Polski, należy mieć na uwadze zagrożenia, jakie niesie ze sobą proces modernizacji miast w nurcie doktryny neoliberalnej. Przede wszystkim będzie to dominacja nowoczesnego bądź odnowionego budownictwa mieszkaniowego, niedostępnego dla przeciętnego mieszkańca, która spowoduje szybki wzrost segregacji przestrzennej ludności według kryterium dochodowego (m.in. gentryfikacja). Kolejnym zagrożeniem jest narastanie obszarów nędzy i wykluczenia oraz obszarów bogactwa i luksusu, co wpływa na silne różnicowanie społeczno-przestrzennego miast, jak również na liczne napięcia i konflikty społeczne. Jeżeli procesy przekształceń centrów miast w dalszym ciągu będą zmieniać te obszary w kierunku konsumpcji i komercjalizacji, to zaprzepaszczone zostanie wielka szansa rozwoju opartego na funkcjach kulturalnych i historycznym dziedzictwie.

Literatura

References

- Baeten, G. (2012). Neoliberal planning: Does it really exist? W: G. Baeten, T. Tazan-Kok (ed.), *Contradictions of Neoliberal Planning*. Berlin: Springer, 205–211.
- Brzosko-Sermak, A. (2006). Rewitalizacja szansą ilościowego i jakościowego pozyskania nowych przestrzeni w mieście – przykład Olsztyna. W: I. Jażdżewska (red.), *XIX Konwersatorium Wiedzy o Mieście. Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki*. Łódź: Katedra Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 351–360.
- Couch, C., Sykes, O., Cock, M. (2013). The changing context of urban regeneration in North West Europe. W: M.E. Leary, J. McCarty (ed.), *The Routledge Companion to Urban Regeneration*. London – New York: Routledge, 33–44.
- Cox, K.R. (1997). Governance, urban regime analysis, and the politics of local economic development. W: M. Lauria (ed.), *Reconstructing Urban Regime Theory. Regulating Urban Politics in a Global Economy*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications, 99–121.
- Drelich-Skulska, B., Domiter, M. (2021). Areas of Modern Trade Policy Versus Economic Security. *Journal of Economics Studies and Research*, Vol.2021. doi: <https://doi.org/10.5171/2021.514735>
- Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. New York – London: Routledge.
- Gant, A.C. (2016). Holiday rentals: The new gentrification battlefield. *Sociological Research Online*, 21(3), 1–9.
- Gotham, K.F. (2005). Tourism gentrification: The case of newOrleans' vieux carre (French Quarter). *Urban Studies*, 42(7), 1099–1122.
- Górczyńska, M. (2012). Procesy zmian społecznych w przestrzeni Warszawy – gentryfikacja, embourgeoisement czy redevelopment? W: J. Jakóbczyk-Gryszkiewicz (red.), *Procesy gentryfikacji w mieście, cz. I: XXV Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 245–255.
- Górczyńska, M. (2015). Gentryfikacja w polskim kontekście: krytyczny przegląd koncepcji wyjaśniających. *Przegląd Geograficzny*, 87(4), 589–611.
- Gravari-Barbas, M., Guinand, S. (2017). *Tourism and Gentrification in Contemporary Metropolises*. London – New York: International Perspectives, Taylor & Francis.
- Grossman, G., Helpman, E. (1991). *Innovation and Growth in the Global Economy*. Cambridge: MIT Press.
- Grzeszczak, J. (2010). *Gentryfikacja osadnictwa: charakterystyka, rozwój koncepcji badawczej i przegląd wyjaśnień*. Warszawa: IGiPZ PAN.
- Guzik, R., Micek, G. (2009). Zarządzanie i organizacja procesów rewitalizacji. W: R. Guzik (red.), *Rewitalizacja miast Wielkiej Brytanii*. Kraków: Instytut Rozwoju Miast, 54–59.

- Harvey, D. (1989). From managerialism to entrepreneurialism: The transformation of urban governance in late capitalism. *Geografiska Annaler*, 71(1), 3–17.
- Herrera, L.M.G., Smith, N., Vera, M.Á.M. (2007). Gentrification, displacement, and tourism in Santa Cruz de Tenerife. *Urban Geography*, 28(3), 276–298.
- Holgersen, S. (2015). Economic crisis, (creative) destruction, and the current urban condition. *Antipode*, 47(3), 689–707.
- Howkins, J. (2001). *The Creative Economy, How People make money from Ideas*. London: Penguin.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz, J. (red.). (2015). *Procesy gentryfikacji w obszarach śródmiejskich wielkich miast. Na przykładzie Warszawy, Łodzi i Gdańska. Studia KPZK CLXV*. Warszawa: KPZK PAN.
- Jessop, B. (1997). A neo-gramscian approach to the regulation of urban regimes. Accumulation strategies, hegemonic projects, and governance. W: M. Lauria (ed.), *Reconstructing Urban Regime Theory. Regulating Urban Politics in a Global Economy*. Thousand Oaks – London – New Delhi: Sage Publications, 51–73.
- Kaczmarek, S. (2012). Kultura gospodarowania przestrzenią w mieście. *Studia Miejskie*, 5, 9–17.
- Kaczmarek, S. (2015). Skuteczność procesu rewitalizacji. Uwarunkowania, mierniki, perspektywy. *Studia Miejskie*, 17, 27–35.
- Karwińska, A., Brzosko-Sermak, A. (2014). *Dobrze funkcjonujące miasto. Koncepcje, cechy, perspektywy rozwoju*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Kowalczyk-Anioł, J. (2018). Koncepcja gentryfikacji turystycznej i jej współczesne rozumienie. *Prace Geograficzne*, 154, 35–54.
- Kożuch, B. (2007). *Nauka o organizacji*. Warszawa: CeDeWu Sp. z o.o.
- Krajlandry, Ch. (2008). *The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators*. London: Earthscan.
- Logan, J.R., Molotch, H.L. (1987). *Urban Fortunes: The Political Economy of Place*. Berkeley: University of California Press.
- MacEwan, A. (1999). *Neo-liberalism or Democracy? Economic Strategy, Markets, and Alternatives for the 21st Century*. London: Zed Books.
- Mucha-Leszko, B., Kakol, M.K. (2021). Poland's Catching-up Process in the European Union against the Background of Other Visegrad Countries. *Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics*, Vol. 2021. doi: <https://doi.org/10.5171/2021.806834>
- Nik-Khah, E., Van Horn, R. (2016). The Ascendancy of Chicago Neoliberalism. W: S. Springer, K. Birch, J. MacLeavy (ed.), *The Handbook of Neoliberalism*. London: Routledge, 27–38.
- Noworól, A. (2011). *Zarządzanie miastem – podstawy teoretyczne*. Kraków: Instytut Spraw Publicznych UJ, 25–41.
- Noworól, A. (2012). „Smart governance” z zarządzanie rozwojem w mieście przyszłości. *Czasopismo Techniczne. Architektura*, 109, 1–A/2, 39–48.
- Novy, J., Colomb, C. (2016). Urban tourism and its discontents: an introduction. W: C. Colomb, J. Novy (ed.), *Protest and Resistance in the Tourist City*. London: Routledge, 1–30.
- Opillard, F. (2016). From San Francisco's 'Tech Boom 2.0' to Valparaiso's UNESCO World Heritage Site. W: C. Colomb, J. Novy (ed.), *Protest and Resistance in the Tourist City*. London: Routledge. 129–151.
- Pawlusiński, R. (2017). Ekonomia współdzielenia: istota zjawiska i wyzwania dla sektora turystyki w miastach. W: M. Drewnik, M. Mika (red.), *Człowiek i jego działania. Spojrzenie geografę. Prace dedykowane Profesorowi Włodzimierzowi Kurkowi*. Kraków: IGI GP UJ, 179–191.
- Romer, P. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5). doi: <http://doi.org/10.1086/261725>
- Sagan, I. (2000). *Miasto. Scena konfliktów i współpracy. Rozwój miast w świetle koncepcji reżimu miejskiego*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Sagan, I. (2016). Młoda demokracja a neoliberalna polityka miejska. *Przegląd Socjologiczny*, 1, 9–26. doi: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=494082>
- Sagan, I. (2017). *Miasto. Nowa kwestia i nowa polityka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Sagan, I., Grabkowska, M. (2013). Negotiating participatory regeneration in the post-socialist inner city. W: M.E. Leary, J. McCarthy (ed.), *The Routledge Companion to Urban Regeneration*. London – New York: Routledge. 433–442.
- Serwis Rzeczpospolitej Polskiej. (2023). Pozyskano z: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/polityka-miejska-w-swietle-dokumentow-strategicznych> (dostęp: 12.12.2023).

- Siwiński, W. (2005). Międzynarodowe zróżnicowanie rozwoju gospodarczego: fakty i teoria. *Ekonomista*, 6, 723–747.
- Stoker, G. (1995). Regime theory and urban politics. W: D. Judge, G. Stoker, H. Wolman (ed.), *Theories of Urban Politics*. London: Sage Publications, 54–71.
- Stone, C. (1989). *Regime Politics: Governing Atlanta 1946–88*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Stone, C. (1993). Urban regimes and the capacity to govern: a political economy approach. *Journal of Urban Affairs*, 15(1), 1–28.
- Stoner, J., Freeman, R., Gilbert, D. (2001). *Kierowanie*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Szmytkowska, M., Nowicka, K. (2015). Neo-liberal reality in post-industrial waterfronts of the post-socialist cities: the Polish tri-city case. *Economic and Business review*, 17(2), 185–202.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz.U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28, 1688.
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Dz.U. z 2023 r. poz. 1259, 1273.
- Ustawa dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2023 r. poz. 977, 1506, 1597, 1688, 1890, 2029.
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, Dz.U. z 2022 r. poz. 1526, z 2023 r. poz. 572.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2023 r. poz. 40, 572, 1463, 1688.
- Teaford, J.C. (2000). Urban renewal and its aftermath. *Housing Policy Debate*, 11(2), 443–465.
- Węclawowicz, G. (1988). *Struktury społeczno-przestrzenne w miastach Polski*. Warszawa–Wrocław: IGIPZ, Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Węclawowicz, G. (2000). *Kształtowanie się nowego modelu zróżnicowań społeczno-przestrzennych miasta w Europie Środkowej, Miasto postsocjalistyczne organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany. XIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście*. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Węclawowicz, G. (2001). Przestrzeń ubóstwa – nowy czy stary wymiar zróżnicowania społeczno-przestrzennego w miastach Polski. *Przegląd Geograficzny*, 73(4), 451–476.
- Węclawowicz, G. (2007). *Geografia społeczna miast. Uwarunkowania społeczno-przestrzenne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Węclawowicz, G. (2016). Urban development in Poland, from the socialist city to the post-socialist and neoliberal city. W: V. Szirmai (ed.), *“Artificial Towns” in the 21st Century, Social Polarisation in the New Town Regions of East Central Europe*. Budapest: Institute of Sociology, Centre for Social Sciences Hungarian Academy of Sciences, 65–82.
- Zawajska, A. (2006). Liberalizm, neoliberalizm, wolność ekonomiczna i polityczna a rozwój gospodarczy kraju. *Zeszyty Naukowe SGGW Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 58, 5–23.
- Zborowski, A. (2005). *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Agnieszka Brzosko-Sermak, dr, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Geograf społeczno-ekonomiczny, socjolog miasta, pracownik naukowo-dydaktyczny (adiunkt) w Katedrze Geodezji i Gospodarki Przestrzennej, Instytutu Prawa Ekonomii i Administracji Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Absolwentka Instytutu Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego i europejskich studiów w zakresie socjologii miast (*Comparative Urban Studies*) E-URBS. Jej zainteresowania badawcze ściśle wiążą się z tematyką miast, w szczególności ich przemianami, funkcjami, socjologią, planowaniem przestrzennym, uwarunkowaniami rozwoju, zarządzaniem, współpracą, a także warunkami i poziomem życia mieszkańców oraz partycypacją społeczną.

Agnieszka Brzosko-Sermak, PhD, University of the National Education Commission, Krakow, Socio-economic geographer, urban sociologist, researcher and lecturer at the Department of Geodesy and Spatial Management, Institute of Law, Economics and Administration, University of the National Education Commission, Krakow. A graduate of the Institute of Geography and Spatial Management of the Jagiellonian University and European Studies in Urban Sociology (*Comparative Urban Studies*) E-URBS. Her research interests are closely related

to cities, particularly their transformations, functions, sociology, spatial planning, determinants of development, management and cooperation, and the conditions and standard of living and social participation.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6977-845X>

Adres / Address:

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
Instytut Prawa Ekonomii i Administracji
Katedra Geodezji i Gospodarki Przestrzennej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska
e-mail: agnieszka.brzosko-sermak@up.krakow.pl